

ІННОВАЦІЙНИЙ ВИМІР ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті розкриваються проблеми впливу глобалізаційних процесів на структуру та якість відтворювальних процесів в національній економіці. Висвітлюється місце в цих процесах суб'єктів інноваційної сфери та узагальнюється вплив результатів їх функціонування на підвищення конкурентоспроможності країни в умовах глобалізації.

In article problems of influence globalization processes on structure and quality reproduction processes in national economy are opened. The place in these processes innovative sphere participants is covered and influence of their functioning results on increase of the country competitiveness in globalization conditions is generalized.

Постановка проблеми. Домінуючою тенденцією розвитку світового господарства на межі тисячоліть дедалі більше стає поглиблення інтернаціоналізації та глобалізації господарського життя країн, інтенсифікація міжнародних зв'язків на багаторівневій основі. Характер процесів, що відбуваються в його структурі, пов'язаний, насамперед, із нерівномірним опануванням різними країнами досягнень сучасного етапу науково-технічної революції. Звідси парадигма постіндустріального розвитку передбачає нову структуру світового господарства на основі таких нових критеріїв (технологічності, інформатизації, соціалізації та глобалізації господарських процесів) з виділенням трьох підсистем: країни, що будують постіндустріальне суспільство; країни, де переважає індустріальний тип розвитку і які включаються в систему нової світової моделі через мікро- та макроінтеграцію; країни доіндустріального рівня розвитку, які сьогодні знаходяться поза процесами глобальної трансформації. Країни з перехідною економікою у даній триаді посідають особливе місце, оскільки не вписуються повністю в жодну з зазначених підсистем, а фактично примикають до підсистеми з індустріальним типом розвитку, як такі, що водночас наділені окремими рисами постіндустріального суспільства. Глобальні трансформації зумовлюють зміну участі країн у структурі світового господарства, що вимагає від кожної з них розробки нового механізму взаємодії із метою подолання односторонньої відкритості слабших перед сильними, недопущення ізоляції постіндустріальної економіки, забезпечення сходження країн з перехідною економікою на більш високий щабель світової ієрархії. Саме тому приєднання України до європейських та світових інтеграційних процесів неможливе без врахування геополітичного чинника, що значною мірою визначається сьогодишнім станом економіки України та її подальшим розвитком, орієнтованим на інноваційну модель економічної трансформації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми формування інноваційної моделі, розвиток науково-технологічної сфери, управління інноваційною діяльністю та характер реалізації інноваційного процесу завжди були в колі особливої уваги вчених-економістів. Дослідженню інноваційних процесів присвячено праці Й.-А. Шумпетера, Г. Менша, П. Друкера, Б. Твісса, Б. Санто, В.-Д. Хартмана, Х.-Д. Хауштайна, Р. Солоу, Є. Тоффлера, Е. Менсфілда, Е. фон Хіппеля, Х. Барнета, В. Александрової, Ю. Бажала, П. Беленького, Л. Бляхмана, Л. Гатовського, Г. Добрава, М. Долішнього, П. Завліна, С. Ільдеменова, С. Ільєнкової, О. Карлика, О. Кузьміна, Є. Лібермана, Д. Львова, Б. Малицького, О. Оксанича, Я. Плоткіна, І. Продюса, Д. Черваньова, І. Школи, С. Ямпольського і інших.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Дослідження причинно-наслідкових зв'язків у контексті управління інноваційною діяльністю в умовах глобалізації потребують подальших досліджень.

Мета статті. Основною метою даної статті є розкриття особливостей інноваційного розвитку національної економіки в умовах глобалізації, вивчення і аналіз

переваг, недоліків та перспектив розвитку національної економіки з урахуванням науково-технологічної парадигми в глобальному вимірі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливості сучасного етапу інтернаціоналізації характеризується глобальними трансформаціями в структурі та динаміці світового господарства, розташуванні сил в геополітичному просторі і проявляється у становленні глобальної економічної моделі розвитку, яка базується на постіндустріальній парадигмі.

Світова економіка на сучасному етапі переживає процеси фундаментальної трансформації, зміст, природа та умови яких характеризується наступним: 1) зростання усупільнення виробництва та обігу від національного рівня до регіонального та глобального; 2) інтернаціоналізація дедалі більше охоплює не тільки обмін, але й виробництво, 3) інституційною формою розвитку світової економіки виступають транснаціональні корпорації; 4) мають місце суттєві зрушення у структурі факторів виробництва, до яких сьогодні, окрім класичних, долучаються інформація, знання, інтелектуальний капітал, засоби зв'язку та інші [2].

Зростання відкритості національних економік, підвищення їх прозорості та значні зусилля міжнародних інститутів щодо лібералізації міжнародного порядку обумовили появу принципово нового явища – глобальної інтеграції фінансових ринків, які, на відміну від інших ринків, характеризуються прогресуючим зростанням, самодостатністю, здатністю впливати на економічну ситуацію окремих країн та регіонів світу. Глобалізація фінансової сфери підкріплюється розширенням засобів фінансової та ділової інформації на основі сучасних досягнень науково-технічного прогресу. В постіндустріальному суспільстві, яке сьогодні будують розвинені країни світу, інноваційний розвиток є постійною складовою економічного зростання, який підтримується також через міжнародну кооперацію між ними. Тому процеси глобалізації розгортаються переважно між країнами цивілізаційного центру, ці ж причини обумовлюють переважання в міжнародній торгівлі товарообороту між ними, з превалюванням високотехнологічних товарів та послуг.

У сучасних умовах глобалізації економічного життя розвинуті країни, де наука виконує роль головного економіко-відтворювального фактора, забезпечують свій розвиток за рахунок вдосконалення існуючих технологій, техніки та використання принципово нових наукових досягнень. Міжнародний технологічний та науковий обмін, трансфер інтелектуального потенціалу – одна з ознак нашого часу.

Економічна глобалізація та її сучасний бурхливий розвиток стали причиною перегляду сутності інтернаціоналізації на нинішньому етапі та стратегії економічної інтеграції. Інтернаціоналізація за своєю суттю – це структурований процес. Саме з причин техноеволуції, яка стимулюється економічною організацією життя, економіка постає не просто як працююча, але і як постійно еволюціонуюча система.

Разом з тим, глобальні трансформації мають дуалістичну природу, яка проявляється у їх наслідках для

країн світу: з одного боку, у зростанні позитивних можливостей (зменшення торгових бар'єрів, каталізація темпів економічного розвитку, глобальний розвиток телекомунікаційних технологій, зміцнення інституційного середовища світового ринку), з іншого – у зростанні певних загроз (антидемократичність, поглиблення технологічної поляризації та маржиналізації значної частини світу, посилення розриву між багатими та бідними країнами). Шляхами подолання негативного впливу глобалізації на сьогодні виступає: по-перше, регіональна інтеграція на чолі з розвиненими країнами світу; по-друге, нарощування нових факторів виробництва – інформаційних, технологічних, інтелектуальних ресурсів; по-третє, створення дієвого внутрішнього інституційного середовища.

Ключовою тенденцією сучасної інтернаціоналізації є транснаціоналізація, яка кількісно виявляється у зростанні чисельності міжнародних фірм і розширенні масштабів їх діяльності, а якісно – у формуванні внутрішньокорпоративних міжнародних ринків, які охоплюють переважну частину світових потоків товарів, послуг, капіталу і робочої сили. Саме це дає можливість розглядати транснаціоналізацію як другу детермінанту світового економічного розвитку.

Капітал, національний за належністю, перетворюється у міжнародний за сферою своїх інтересів і характером застосування. Окрім цього, транснаціоналізація поряд з промисловим охопила і банківський капітал, що веде до утворення потужних транснаціональних банків. Великий вплив на процес інтернаціоналізації потоків капіталу мають глобальні потреби людства, фінансова глобалізація, розвиток електронних спеціальних мереж, інтернет-платежів, віртуальних магазинів і врешті-решт віртуальної економіки. Інтернаціоналізація потоків капіталу являє собою зростання взаємозв'язку та взаємозалежності, взаємопроникнення і зрощення національних і міжнародних потоків капіталу, що проявляються як у створенні окремими компаніями господарських об'єктів в інших країнах, так і в розвитку міжнародних форм зв'язків і контактів між капіталами різних країн. Світові фінансові центри всюди вихоплюють з процесу відтворення найбільш однорідний і мобільний елемент – гроші та, вільно маніпулюючи ними, зосереджують у своїх руках величезну економічну силу. Інтеграція ж створила сприятливі умови для стрімкого поширення віртуальних грошей і кредитних зобов'язань, відірваних від реалій господарського життя, але які неминуче досить сильно впливають на господарські процеси.

Глобалізація супроводжується регіоналізацією економічної діяльності, яку вважають глобалізацією в обмежених масштабах, яка охоплює групу країн, що утворюють об'єднання, в яких відбувається більша чи менша лібералізація торгівлі, руху капіталу і людей в рамках відповідного інтеграційного угруповання. Регіональна інтеграція визріла як якісно нова, вища форма інтернаціоналізації господарського життя. Своєрідною моделлю, в якій яскраво проявляються векторно спрямовані переплетення глобалізації та інтеграції, є економічне середовище країн Європи та Європейського Союзу.

Нині глобалізація сприяє створенню нових регіональних інтеграційних утворень і еволюції у бік вищої інтеграційної цілісності старих. Світ поступово трансформується у простір глобальної взаємодії усіх його складових. Інтеграція є раціональною основою, яка прямує до узгодженості не шляхом диктату, а домовленостей, економічно-політичного діалогу і прагматичного спрямування загальних інтересів даного угруповання, регіону. Міжнародна інтеграція виступає як комплексне явище, що охоплює розвиток продуктивних сил і виробничих відносин. У цьому контексті основним є не лише

простий пошук джерел капіталу чи фінансових ресурсів, а розробка широкомасштабної взаємозв'язаної системної моделі. Основним завданням такої моделі є сприяння ефективній віддачі залучених коштів від моменту вибору, визначення пріоритетних напрямів вкладання капіталу, до механізмів забезпечення їх ефективності через прибутковість, підвищення продуктивності праці, значущості кожного господарюючого суб'єкта, а в подальшому – оздоровлення фінансового та соціально-економічного середовища в цілому.

У сучасних умовах економічної глобалізації питання вибору стратегії інтеграції є чи не найважливішим і найвідповідальнішим, і не лише для країн, що розвиваються, країн перехідної економіки, але й для високорозвинених. Такий висновок можна зробити із сучасних подій і трансформацій у світовому фінансовому середовищі: низка банківських злиттів, поглинань, укрупнень і на фоні цього інтеграція у зміцнені конгломеративні структури та переділ всередині таких структур, поглиблення спеціалізації, сфер впливу, ринків, тактики та стратегії ведення операцій – ЄС, АТЕС, НАФТА; біржових угруповань Euronext¹ й інтеграції NYSE². Наміри про співпрацю в рамках інтегрованого ринку капіталів Euronext та NYSE є першим кроком зламу стереотипів виключної регіональності сучасної інтеграції. Оскільки саме капітал, володіючи унікальними можливостями неприв'язаності до територіального поділу, робить можливим таку форму інтеграції як інтеррегіональну [4].

В результаті інтернаціоналізації економіка набуває якісно нового змісту, досягаючи таких масштабів, коли ми говоримо про формування глобально інтегрованої економіки. Більш інтегрована глобальна система вимагає підвищення ступеню цілісності політики, що проводиться, та заповнення серйозних прогалів, а існуюча міжнародна фінансова архітектура у свою чергу, потребує комплексного реформування та трансформовання з урахуванням геофінансових та гео економічних вимог.

Асинхронність та диспропорційність освоєння різними країнами новітніх технологій призводить до переміщення геополітичної ваги на терези лідерів світового високотехнологічного виробництва. Саме вони є носіями нової глобальної моделі, яка характеризується такими рисами як: інтелектуалізація, інноваційний характер, соціалізація та екологізація виробництва і середовища життєдіяльності. В рамках цієї моделі на основі нових критеріїв (рівень розвитку інтелектуального, соціального, фізичного, природного капіталу, рівень інтегрованості, демократичності, структура суспільства) виділяються три підсистеми. До першої відносяться країни, що будують постіндустріальне суспільство, до другої – країни, де переважає індустріальний тип розвитку і які включаються в систему нової світової моделі через регіональні інтеграційні угруповання, третя об'єднує країни доіндустріального рівня розвитку, які сьогодні знаходяться поза загальносвітовими процесами глобальної трансформації. Оцінка стану економічного, науково-технічного потенціалу підсистем дає підстави зробити такий прогноз щодо їх диспозиції у світовій економічній структурі на найближчі роки: країни, здатні до швидкого опанування та генерації інновацій, становитимуть відносно замкнений, самодостатній постіндустріальний центр (країни Тріади). Решта країн світу, які знаходяться на індустріальній (напівпериферія) та доіндустріальній (периферія) стадіях розвитку, буде стратифікована відповідно зі ступенем їх технологічної залежності, буде характеризуватися диференційованим доступом до технологій [3].

¹ Euronext – об'єднання французької, голландської та бельгійської фондів бірж.

² NYSE – New-York Stock Exchange – Нью-йоркська фондова біржа.

У даній класифікації країни з перехідною економікою посідають особливе місце тому, що вони повністю не вписуються в жодну з названих підсистем, фактично вони примикають до другої підсистеми країн з індустріальним типом розвитку, водночас маючи окремі риси першої – постіндустріальної. По-перше, спільні риси перехідних економік визначає транзитивна основа їх політичного, економічного, соціального та інституційного середовищ з орієнтацією в перспективі на постіндустріальну парадигму розвитку в контексті провідної зовнішньої тенденції – глобалізації. По-друге, участь цих країн у світовому ринку технологій обмежується на сьогодні технологічним послідовництвом, в той же час у них наявні передумови для виходу у групу лідерів інноваційних процесів. По-третє, трансформації, що переживають на сучасному етапі перехідні економіки країн Центральної і Східної Європи та СНД, в повній мірі вписуються в загальносвітові трансформаційні процеси, хоча це відбувається після тривалої автаркії та десяти років економічних реформ. Більше того, залишення соціалізмом історичної арени певною мірою загальмувало настання кризових процесів у світовій економіці, обумовлених циклічністю її розвитку.

Перспективи розвитку перехідних економік пов'язуються з такою дилемою: ті з них, які будуть здатні швидко засвоїти принципи постіндустріальної моделі розвитку, у найближчому майбутньому опиняться серед користувачів переваг глобалізації, увійдуть до привілейованого центру світового цивілізаційного розвитку; доля тих, які відстануть, буде зведена до обслуговування потреб сильніших.

Економічний зміст сучасного етапу розвитку світової економіки можна охарактеризувати наступними рисами, які певним чином впливають на перебіг інноваційних процесів:

1. Досягнення такого рівня інтенсифікації суспільного виробництва, коли можлива економія всіх видів ресурсів одночасно: широка інтернаціоналізація виробництва дозволяє орієнтуватися на найдешевші ресурси при збереженні високого рівня якості продукту.

2. Зниження витрат суспільної праці за рахунок економії на різноманітності, оскільки виробництво орієнтується на конкретного споживача з його специфічними вимогами при збереженні високого рівня рентабельності, характерного для масового виробництва.

3. Принципова переоцінка ролі "людського фактору". Сучасне економічне зростання пов'язане з масовим новаторством на всіх репродуктивних стадіях, коли носієм новаторських ідей виступає людина, тобто розкриття творчих здібностей, інтелект, знання та досвід стають в сучасних умовах основним "товаром" робочої сили.

4. Структурні зміни світового масштабу, що характеризуються руйнуванням старих галузей і їх заміщенням новими, кризою перевиробництва, зростанням безробіття.

5. Глобальний характер багатьох науково-технічних, соціальних, екологічних проблем людства, який вимагає об'єднаних інноваційних і фінансових зусиль різних країн, спільних проектів для їх вирішення.

6. Інтернаціоналізація інноваційної сфери, і особливо сфери науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт; розширення і поглиблення міжнародної кооперації через створення специфічних умов – вільних економічних зон, спеціалізованих митних зон, спільних підприємств тощо.

7. Загострення конкуренції на світових ринках наукомісткої, інноваційної продукції в зв'язку із вступом в суперництво нових конкурентів – індустріально розвинених країн і країн, що розвиваються, в Азії (Гонконг,

Тайвань, Сінгапур, Південна Корея, Нова Зеландія, Китай і т.і.), Європі (Ізраїль, Греція, Турція, країни Східної Європи), Америці (Бразилія, Мексика).

8. Виникнення в світовій економіці нових ринків збуту інноваційної продукції внаслідок розпаду СРСР і блоку соціалістичної співдружності.

9. Принципова переоцінка екологічного фактора в життєдіяльності людей, і в тому числі, в інтелектуальній творчості.

10. Створення єдиного світового ринку науково-технічних знань і новітніх технологій (завдяки ІНТЕРНЕТу, іншим інформаційно-комунікаційним мережам) як нового економічного ресурсу.

11. Зміни в організаційних структурах інноваційного підприємництва (виникнення бізнес-інкубаторів, технопарків, технополісів, венчурного підприємництва) та створення його інфраструктури – фінансових (лізинг), юридично-консалтингових, інженерингових та аудиторських фірм.

12. Міжнародний трансфер технологій.

13. Надзвичайне зростання ролі держави в макроекономічному регулюванні ринкової економіки.

14. Об'єктивні зміни в суспільному економічному розвитку призвели до нової моделі розвитку економіки, для якої характерні принципово нові риси та пріоритети. Важливу роль в житті суспільства стали відігравати галузі, що базуються на так званих "високих технологіях", а також галузі, що безпосередньо задовільняють потреби людей. Виробництво стає більш зорієнтованим на специфічні потреби окремих індивідів, тобто на великі за місткістю ринки. Швидкі темпи модернізації життя людей призводять до зростання вимог щодо якості товарів та послуг, їх різноманітності. Відповідно, суспільство стає більш відкритим та сприйнятливим до інновацій як засобу досягнення необхідного різноманіття. Проходить переоцінка людського фактору в економіці: зростає роль творчих кадрів – людей, що володіють знаннями і є носіями нововведень в сфері організаційної, науково-технічної та екологічної культури.

Аналіз сьогоденного економічного стану галузей говорить про те, що вірогідним є поступове піднесення технологічного розвитку машинобудування, металургії та хімічної промисловості, де рівень рентабельності майже сталий, як і рівень прибутку. До того ж, у цих галузях промисловості найбільша кількість підприємств впроваджує нові технологічні процеси та засвоює нові види продукції, що також пов'язано з удосконаленням технологій. Також з відносно сталою рентабельністю працюють хіміко-фармацевтична, деревообробна та целюлозно-паперова промисловості.

І все ж таки, питання впровадження науково-технологічних розробок у виробництво в Україні ще залишаються невирішеними. Сьогодні понад 90 % продукції, яка виробляється в країні, не має сучасного науково-технічного забезпечення, що позначається на конкурентоспроможності і рентабельності більшості вітчизняних товарів. Фінансовий стан більшості виробництв не дозволяє їм впроваджувати нові технології, утримувати висококваліфікованих фахівців. За експертними оцінками через недовикористання сучасних досягнень науки і технологій у виробництві Україна втрачає щорічно 10 млрд. доларів США.

Досвід роботи технопарків, малих науково-впроваджувальних фірм, інших інноваційних підприємств свідчить про значні можливості нових інноваційних структур у вирішенні проблем впровадження.

Таким чином, є чітко окреслені орієнтири, є досвід роботи у сучасних умовах, розроблені підходи до реалізації інноваційної моделі розвитку економіки, але ми бачимо і недоліки.

Найбільш вагомими досягненнями у трансформаційному процесі вітчизняної економіки на сьогодні є: роздержавлення власності, поява недержавного сектору економіки (70 %) і прошарку приватних підприємств (55 % у ВВП), підвищення рівня економічної свободи, зародження національних ринків товарів, праці, капіталів, валюти, розширення зовнішньоекономічних зв'язків. Серед основних причин деформацій та повільних темпів ринкових реформ в Україні упродовж 90-х років визначено такі: відсутність національної концепції системних перетворень; недостатня глибина та обґрунтованість реформаційних заходів, їх непослідовне втілення в практику господарювання; первинна орієнтація на індустріальні та навіть доіндустріальні моделі економічного розвитку; недооцінка ролі держави в перехідний період; корумпованість влади; низький рівень менеджменту у державному та приватному секторах; нехтування стратегією на користь вирішення тактичних (кон'юнктурних) завдань тощо.

Вказані причини обумовили наявність негативних явищ у економічному та соціальному житті країни, що надало кризі перманентного характеру, як-то: низький рівень ринкової інфраструктури; формування у громадськості негативного образу реформ та високий ступінь суспільної недовіри; неефективна структура економіки індустріального типу з переважаючим виробництвом сировинних товарів та неринкових послуг; низька продуктивність праці; висока енергоємність та екологічна небезпечність виробництва з високим ступенем зносу; низький рівень інвестування в людський капітал; низький рівень платіжної дисципліни; збільшення боргового навантаження на економіку; висока диференціація населення за рівнем доходів; катастрофічні втрати конкурентних переваг у галузі високих технологій через ігнорування необхідності спрямування масованих зусиль на підтримку фундаментальної науки; неефективна структура зовнішньої торгівлі; вплив умов та капіталів з України; незначний ступінь інтернаціоналізації економічних, політичних, технологічних, наукових, соціальних та культурних процесів.

Україна володіє великими науково-технічними можливостями, щоб активно підключитися до світової трансформації, однак, вона не зуміла досягти високих темпів зростання. Зрозуміло, що Україна стане процвітаючою державою тільки тоді, коли вона зможе комплексно і ефективно освоїти в своїх інтересах території та ресурси, якими володіє. Але зробити це надзвичайно важко у ролі аутсайдера світогосподарських зв'язків, і тому надзвичайно актуальним стає питання тісної економічної і технологічної співпраці з розвинутими країнами, її входження до міжнародних науково-технічних потоків, що вимагає від України модернізації вітчизняного виробництва, забезпечення конкурентоспроможності основних галузей промисловості. Значною мірою це обумовлено необхідністю формування ефективного механізму реалізації інноваційного потенціалу. Зниження обсягів державного фінансування науково-дослідних робіт в роки розбудови незалежної держави призвело до ослаблення традиційних підприємств інноваційного сектору економіки – науково-дослідних та проектно-технологічних інститутів, конструкторських бюро та лабораторій вищих навчальних закладів. Новостворені альтернативні інноваційні структури (невеликі науково-технічні, науково-виробничі, проектні фірми, інженерні центри тощо) в умовах скорочення платоспроможного попиту на інноваційну продукцію і низької інвестиційної активності мають фінансові та організаційні труднощі, що гальмують їх діяльність. Венчурне підприємництво, яке в повоєнний період в США та країнах Західної Європи було одним з головних факторів бурхливого роз-

витку галузей високих технологій, в Україні знаходиться на стадії становлення. Для виходу з кризи необхідно змінити технологічну парадигму і надати економічному розвитку інноваційного характеру.

Нова модель економічного зростання, що ґрунтується на інноваційному типі розвитку, передбачає зміну самого поняття науково-технічного прогресу і науково-технічного розвитку. З'являються нові пріоритети: добробут, інтелектуалізація виробничої діяльності, використання високих і інформаційних технологій, екологічність. Ця модель потребує нової фінансово-кредитної політики, ефективного стимулювання інновацій, розвитку наукомістких та скорочення природоексплуатуючих галузей – на макrorівні; зміни типу підприємницької діяльності, активного залучення до виробництва дрібного та середнього приватного бізнесу – на мікрорівні. Характерною ознакою нової моделі економічного зростання є широкий розвиток венчурного підприємництва, залучення ризикового капіталу до фінансування інноваційного бізнесу.

Основним завданням розвитку економіки України в цих умовах є трансформація моделі економічного зростання – перехід до інноваційного типу розвитку з метою завершення структурної перебудови економіки і прискорення темпів економічного зростання, досягнення високої конкурентоспроможності на світовому ринку шляхом забезпечення відновлення продукції і технологій, збільшення експорту високотехнологічної продукції в його загальній структурі, поступового забезпечення необхідних темпів імпортозаміщення, розумного використання всіх необхідних ресурсів.

Висновки і перспективи подальших розробок. Важливим напрямом при формуванні та впровадженні моделі інноваційного розвитку в умовах глобалізації є концентрація наукового потенціалу на вирішення найбільш актуальних науково-технічних проблем, а також застосування тих технологій, що найбільшою мірою підготовлені до використання у виробництві. А тому, стратегічною метою економічних перетворень в Україні має стати інноваційний розвиток, який може бути реалізований тільки на основі структурної перебудови економічних галузей, технологічного оновлення промисловості та аграрного сектора при широкому використанні перспективних технологій.

Інноваційний розвиток передбачає перенесення акценту з традиційних науково-технічних рішень на використання принципово нових прогресивних технологій, а також перехід до випуску високотехнологічної продукції, здійснення нових організаційних форм діяльності, таких як: технопарки, бізнес-інкубатори, проведення політики ресурсо- та енергозбереження.

Успішність реалізації завдань, що стоять перед країною сьогодні, потребують посилення державного регулювання зовнішньоекономічних відносин, що, як показало дослідження проблем глобалізації, не суперечить тенденції лібералізації цих відносин, які відбуваються скоріше в чітко регламентованому полі правил та процедур. Незважаючи на край обмежені на глобальному рівні геостратегічні можливості України, внаслідок ослаблення її економічного, політичного, ядерно-військового значення, глобальні трансформації передбачають новий тип конкурентоспроможності, а саме, на технологічній основі. Тому пріоритетними напрямками вітчизняної зовнішньоекономічної політики слід вважати розвиток високотехнологічного експорту, цілеспрямовану раціоналізацію імпорту, оптимізацію фінансово-інвестиційних потоків та інтенсифікацію інтеграційних програм в руслі європейського вибору України.

– № 12. – [Електронний ресурс: www.nbuv.gov.ua]. 2. *Долішній М., Козоріз М.* Національна економіка в умовах глобалізації // Вісник НАН України. – 2002. – № 3. – [Електронний ресурс: www.nbuv.gov.ua]. 3. *Кутювенко А.М.* Глобалізація світових фінансових ринків та її вплив на фінансові стратегії транснаціональних корпорацій // Стратегія економічного розвитку України : Наук. збір. – К.: КНЕУ, 2001. – Вип. 4. 4. *Луцишин З.О.* Формування новітньої архітектури світопорядку (на прикладі світової валютно-фінансової системи) // Матеріали міжнародної конференції "Університет – міжнародні відносини – Юнеско" (5–6 грудня 2002 р.). – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин. – 2002. – Вип. 37 (Ч.І). 5. *Луцишин З.О.* Трансфор-

мація світової фінансової системи в умовах глобалізації. – К.: Видавництво "ДРУК", 2002. 6. *М'яких О.В.* Теорії глобалізації: зміст і основні напрями еволюції // Матеріали міжнародної науково-методичної конференції "Еволюція економічного розвитку та економічних теорій" (проблеми дослідження та викладання) (26–27 квітня 2000). – К.: КНЕУ, 2000. 7. *Одотюк І.В.* Основні фактори прискорення інноваційного розвитку економіки України // Проблеми науки. – 2000. – № 4. 8. *Пахомов Ю.* Україна і виклики глобалізації // День. – № 139, вівторок 7 серпня 2001 р. 9. *Чухно А.* Цивілізаційні засади економічної політики в Україні // Вісник НАН України. – 2001. – №3. – [Електронний ресурс: www.nbuv.gov.ua].

Надійшла до редколегії 03.02.2008

О. Жилінська, канд. екон. наук, доц.,
Д. Коломоєць, асп.

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ ПРОБЛЕМ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Обґрунтовано можливості застосування методичного інструментарію нової інституціональної економічної теорії щодо проблем інноваційного розвитку та здійснено аналіз якісних характеристик головного суб'єкта інноваційного процесу – споживачів інновацій.

The article deals with the problem of using methodical instruments of new institutional economic theory to the problems of innovation development. The authors analyse quality characteristics of innovations' customers.

Постановка проблеми. Актуальність досліджень проблем інноваційного розвитку набуває особливої ваги за умов переходу до якісно нового етапу розвитку економіки України. В умовах вичерпності екстенсивних факторів економічного зростання, інноваційний розвиток національної економіки є безальтернативним, тільки на його основі в умовах жорсткої конкуренції можливе формування конкурентних переваг, забезпечення високого рівня конкурентоспроможності національної економіки загалом та вітчизняних суб'єктів господарювання зокрема. Зростання значення інноваційного вибору України обумовлюється тією обставиною, що участь нашої країни в євроінтеграційних процесах буде ефективною тоді, коли базуватиметься на втіленні інноваційної моделі національної економіки. Серед проблем, які потребують першочергового вирішення на макроекономічному рівні, особливо нагальною постає проблема адекватного інституційного забезпечення розвитку національної економіки на інноваційній основі. Адекватне інституційне забезпечення здатне не лише створити, але й ефективно використати та постійно відтворювати інноваційний потенціал національної економіки задля досягнення високіх рівнів соціально-економічного зростання і добробуту населення. Разом з тим дослідження проблем інституційного забезпечення інноваційного розвитку перебуває поки що в постановочній, а не в практичній площині.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання, пов'язані із дослідженням різних аспектів інноваційного розвитку, неодноразово ставилися в економічній літературі. Серед вітчизняних науковців означена проблематика розглядається у роботах В. Гейця, Б. Кваснюка, В. Семиноженка (роботи [2], [17]), О. Єгорова [7], В. Осецького [15] й ін. Дослідження проблем інноваційного розвитку відбувається здебільшого із застосуванням системного та економіко-статистичного підходів ([16], [17]), окремі роботи базуються на положеннях еволюційної теорії ([7]). При цьому у вітчизняній літературі бракує робіт з проблем інноваційного розвитку, де було б застосовано аналітико-дослідницький потенціал інституціоналізму (наведемо приклади лише окремих досліджень [6]). Хоча, як зазначає провідний дослідник проблем інституціоналізму у вітчизняній економічній науці Т. Гайдай, "інституційний підхід, на противагу "ринковому фундаменталізму", дозволяє повніше враховувати у стратегії трансформаційних зрушень взаємозв'язок економічних, соціальних, політичних, правових та інших складових системних перетворень, а також їх вплив на суспільну та індивідуальну свідомість, психологію, етику та мораль" [1; с. 66]. Інструментарій інституціоналізму у розробці проблем науки та іннова-

цій здебільшого застосовують російські дослідники (див. роботи [9], [12], [13], [14], [18], [20]), значну увагу інститутам у розробці проблем сталого розвитку приділяють і міжнародні організації, зокрема Світовий банк ([4], [5]), Всесвітній економічний форум (WEF) тощо.

Невирішені раніше частини загальної проблеми.

Обґрунтування необхідності інноваційного розвитку національної економіки здійснено у численних роботах вітчизняних економістів, проведено значну кількість наукових та науково-практичних конференцій, парламентських слухань, ухвалено певні нормативно-правові основи розвитку національної економіки на інноваційних засадах. Разом з тим з року в рік спостерігається зменшення питомої ваги інноваційно активних підприємств: якщо у 2000 р. серед промислових підприємств інноваційно активним було кожне п'яте вітчизняне підприємство, у 2003 р. – кожне шосте, то у 2006 р. – лише кожне дев'яте, при цьому частка підприємств, що мали витрати за такими напрямками як дослідження і розробки (ДіР) скоротилася за цей період у понад півтори рази: від 4,6 % до 2,9 % [11, с. 193]. У той же час обстеження Всесвітнього економічного форуму переконливо доводять, що головні складові інноваційного розвитку, що забезпечують високі темпи економічного зростання у середньостроковій перспективі, – це інституційні та макроекономічні умови сприяння або гальмування інноваційної діяльності. Україна посідає одне із заключних 20 місць у рейтингу, особливо низьким є рейтинг вітчизняних державних інститутів. Отже, поглибленого аналізу потребують не лише виявлення причин зниження інноваційної активності вітчизняних підприємств, але й теоретичні засади, методичний інструментарій дослідження проблем інноваційного розвитку з урахуванням дослідницько-аналітичного потенціалу нової інституціональної економічної теорії.

Мета статті. Автори статті поставили за мету обґрунтувати можливості застосування методичного інструментарію нової інституціональної економічної теорії щодо проблем інноваційного розвитку та здійснити із його застосуванням аналіз якісних характеристик головного суб'єкта інноваційного процесу – споживачів інновацій.

Виклад основного матеріалу. У межах неінституційного напрямку дослідники оперують такими концепціями як обмежена раціональність, інститути, організації, права власності, трансакції та трансакційні витрати, опортуністична поведінка, механізми управління угодами, специфічність активів, неповні угоди, фундаментальна трансформація, приватний порядок залагодження конфліктів, договірні обов'язки, широкого використання набули такі категорії, як угоди, права власності та їх специфікація, зовнішні ефекти, асиметрична інформація тощо.